

Hilma Rauvola

**”MUTTA MINÄ YMMÄRSIN HÄNEN
HYMYNSÄ”**

Erilaisuus lasten kuvakirjoissa

TIIVISTELMÄ

Hilma Rauvola: ”Mutta minä ymmärsin hänen hymynsä” – Erilaisuus lasten kuvakirjoissa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden kandidaattiohjelma, varhaiskasvatus
Huhtikuu 2024

Erilaisuus on osa ajallisesti ja tilannekohtaisesti muuttuvaa identiteettiä, joka voidaan nähdä toisten tai itsen erilaisuutena. Erilaisuuteen vahvasti liittyvä toiseuden käsite viittaa näkemykseen siitä, että joku on vieras tai alempiarvoinen suhteessa enemmistöön. Erilaisuutta tai toiseutta suhteessa varhaislapsuuteen on tutkittu varsin vähän. Lapsuus nähdään tässä tutkimuksessa sosiokonstruktivistisesti rakentavana ilmiönä, jota rakentavat laajalti aikuiset. Lastenkirjallisuuden nähdään olevan merkittävässä asemassa lasten oppimisessa ja kehityksessä, sillä se tarjoaa lapsille muun muassa samastumisen kokemuksia ja hetkiä tunteiden käsittelemiselle sekä jaetun tietoisuuden muodostamiselle. Aikuisella onkin merkittävä rooli lapsen oppimisessa ja erilaisuuden kokemuksen käsittelemisessä. Lisäksi lasten vertaissuhteet ja niiden laatu ovat keskeisessä asemassa lasten kehityksessä.

Tässä tutkimuksessa tutkitaan, miten erilaisuutta käsitellään ja kuvataan vuoden 2000 jälkeen julkaistuissa lasten kuvakirjoissa. Lisäksi tarkastellaan, kehen erilaisuutta suhteutetaan näissä kuvakirjoissa. Tutkimus on rakentunut sosiokonstruktivistisesti ja se kulkee Popperin kolmen maailman teoriaa soveltaen. Tutkimuksen aineistona on 11 erilaisuutta käsittelevää lasten kuvakirjaa, jotka löytyivät Pirkanmaan verkkokirjastosta. Tutkimus on laadullinen, ja menetelminä käytettiin temaattista analyysiä ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Tutkimuksessa on käytetty havainnollistavina esimerkkeinä sitaatteja ja kuvia kuvakirjoista.

Temaattisella analyysillä kuvakirjoista havaittiin neljä teemaa, joilla erilaisuutta käsiteltiin: ystävyys, normaalius ja arkisuus, pelko ja mukautuminen sekä sivistäminen. Ystävyys näyttäytyi esimerkiksi erilaisuudesta johtuvan samankaltaisuuden kokemuksen myötä ystäväystymisenä, normaalius ja arkisuus taas esimerkiksi problematisoimattomana erilaisuuden jokapäiväisyytenä. Pelko ja mukautuminen ilmenivät esimerkiksi siten, että erilaisuus koettiin salattavana asiana, mikä johti konformismiin. Sivistäminen taas näkyi opasmaisuutena, anekdootteina tai faabelinomaisena kuvauksena. Teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä kuvakirjoista nousi kaksi keskeistä erilaisuuden suhteuttamisen tapaa, jotka olivat lapsihahmojen vertaissuhteet ja aikuis- ja lapsihahmojen väliset vuorovaikutussuhteet. Nämä suhteet vahvistavat näkemystä siitä, että erilaisuus on aina suhteellinen käsite.

Avainsanat: erilaisuus, toiseus, lapsuus, sosiokonstruktivismi, Popperin kolme maailmaa, lastenkirjallisuus, lasten kuvakirjat

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	ERILAISUUS JA LAPSUUS	5
2.1	Erilaisuus ja toiseus	5
2.2	Lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet.....	7
2.3	Lasten vertaissuhteet.....	8
2.4	Lapsuuden määrittelystä.....	9
3	LASTENKIRJALLISUUS	11
3.1	Lastenkirjallisuuden määrittelystä.....	11
3.2	Lasten kuvakirjat.....	12
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	14
4.1	Tutkimustehtävä.....	14
4.2	Sosiokonstruktivismi ja kolme maailmaa	15
4.3	Laadullinen tutkimus ja analyysi	16
4.4	Aineiston kuvaus	17
5	TUTKIMUSTULOKSET	21
5.1	Erilaisuuden käsittely	21
5.1.1	<i>Ystävyys</i>	21
5.1.2	<i>Normaalius ja arkisuus</i>	24
5.1.3	<i>Pelko ja mukautuminen</i>	26
5.1.4	<i>Sivistäminen</i>	27
5.2	Kehen erilaisuus suhteutetaan?.....	29
5.2.1	<i>Lapsihahmojen vertaissuhteet</i>	30
5.2.2	<i>Aikuis- ja lapsihahmojen väliset suhteet sekä aikuishahmojen vertaissuhteet</i>	31
5.3	Yhteenveto tuloksista.....	33
6	POHDINTA	34
6.1	Johtopäätökset.....	34
6.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	37
6.3	Jatkotutkimus	38
LÄHTEET	39	
	Tutkimusaineistokirjallisuus	41

1 JOHDANTO

Kandidaatintutkielmani tarkastelee 2000-luvulla julkaistuja lasten kuvakirjoja, joiden aiheena on erilaisuus. Tavoitteenani on selvittää, miten näissä lasten kuvakirjoissa suhtaudutaan erilaisuuteen, miten siihen liittyviä tunteita mahdollisesti pyritään ratkaisemaan ja mihin erilaisuutta kokeva suhteuttaa kokemuksensa. Erilaisuuden käsitteen lisäksi tarkastelen siihen tiukasti liittyvää toiseuden käsitettä. Pohdin myös lapsuutta ja lapsuuden käsitteen määrittelyä varhaislapsuudessa koetun erilaisuuden kontekstissa. Lapsen kokonaisvaltainen subjektifikaatio ja psykososiaalinen kehitys, ja näin lapsen edunkin toteutuminen, on vaarassa, mikäli hänet nähdään ”meistä” erillisenä toisena. Täten onkin tärkeää tutkia varhaiskasvatuksen kontekstissa sitä, mitä erilaisuus ja toiseus ovat ja miten niitä käsitellään lapsille suunnatuissa kuvakirjoissa.

Moraaliset, sosiaaliset ja poliittiset teoreetikot ovat pyrkineet muodostamaan käsitystä lapsesta ja lapsuudesta jo Sokrateesta lähtien (Jenks, 2005). Esimerkiksi Rousseau (2019) mukaan emme tunne lapsuutta, ja tutkiessamme lasta pyrimme ymmärtämään hänet aikuisuuden kautta ottamatta huomioon sitä, mitä lapsi on ennen aikuisuutta. Havaintomme, käsityksemme ja ymmärryksemme lapsesta ja lapsuudesta niin yksilöinä kuin konseptina vaikuttaa siihen, miten kohtelemme lapsia. Tutkielmani painottuu paljolti kasvatustieteeseen ja Holman (2011) näkemykseen filosofian tärkeydestä kasvatustieteelle: tiedostamattomatkin olettamuksemme tietämisestä ja todellisuudesta vaikuttavat siihen, mitä ja miten havainnoimme ja toimimme kasvattajina.

Tutkimuksen aineistona käytän 11 vuoden 2000 jälkeen julkaistua lasten kuvakirjaa, jotka käsittelevät erilaisuutta. Käsittelevä ovat lasten kuvakirjat, koska niiden merkitys varhaislapsuudessa tapahtuvalle kehitykselle on huomattava. Tutkimus on laadullista ja sen analyysimetodeina ovat temaattinen analyysi ja teoriaohjaava sisällönanalyysi.

2 ERILAISUUS JA LAPSUUS

Tässä luvussa käsittelen erilaisuuden ja toiseuden käsitteitä suhteessa lapsiin. Varhaiskasvatuksen kontekstissa tarkastelen myös lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutussuhdetta sekä lasten välisiä vertaissuhteita. Lopuksi pohdin koko kandidaatintutkielmani aiheen sekä varhaiskasvatuksen alan keskiössä olevaa lapsuuden käsitettä ja pyrin suhteuttamaan sitä erilaisuuden käsitteeseen.

2.1 Erilaisuus ja toiseus

Erilaisuuden käsite on osa käsitystä alati muuttuvasta ja pysähtymättömästä identiteetistä. Erilaisuus ei näyntyä vain ”toisina” muina ihmisinä, vaan myös ”meidän” erilaisuutenamme. (Lehtonen & Löytty, 2003.) Merriam-Websterissä (n.d.a) erilaisuutta (engl. difference) luonnehditaan luonteen, muodon tai laadun erillisyyden tai erilaisuuden ilmentymänä. Tässäkin määritelmässä selitys on jokseenkin kehällinen: erilaisuus selitetään erilaisuutena (engl. unlike). Erilaisuus on siis monitulkintainen käsite, jonka määrittely ei ole yksiselitteistä.

Löytyn (2003) mukaan muut ihmiset voidaan nähdä erillisinä ”meistä”, tai itsensä voi nähdä erilaisena muista. Tällöin puhutaan toiseudesta (engl. the Other). Toisena voidaan nähdä henkilö tai ryhmä, joka enemmistön silmissä on vieras, eksoottinen, uhkaava tai alempiarvoinen (Merriam-Webster, n.d.b). Toiseus tarkoittaa siis käsitystä, jossa joku nähdään vähempiarvoisempana kuin joku muu (Löytty, 2012).

Puheeseen toiseudesta kuuluu Löytyn (2005) mukaan aina itseyyttä tai ensimmäisyyttä koskevia oletuksia. Jos esimerkiksi sanotaan, että feminiinisyyteen kuuluu emotionaalisuus, tulee samalla ilmaistuksi, että sen vastinpari maskuliinisuuteen kuuluu rationaalisuus. Ensimmäisyys ja toiseus ovat näin muodostaneet toisistaan riippuvaisen parin, jolloin toiselle annetut merkitykset vaikuttavat niin ikään toisen merkityksiin. Näin usein rajataan ja vahvistetaan omaa identiteettiä. Laine (2002) kertoo, että lasten ollessa

vuorovaikutussuhteissa toistensa kanssa heidän välilleen syntyy hierarkkisia sosiaalisia rakenteita. Merkityksellistä silloin on lasten vertaisryhmän hyväksyntä ja torjunta sekä tieto siitä, että pienetkään lapset eivät välttämättä pidä vertaisiaan samanarvoisina. Lapset ovat siis kykeneväisiä arvioimaan, kenestä he pitävät tai eivät pidä. Lasten välisistä vertaissuhteista ja niiden suhteesta erilaisuuden kokemiseen kerron lisää alaluvussa 2.3.

Löytty (2005) kertoo siis toiseuden olevan samuuden vastakohta. Se vetää rajan meidän ja muiden välille, eikä se hyväksy tai tunnusta yhteisiä piirteitä. Löytty antaa esimerkiksi primitivistisen tieteensuunnan, joka tulkitsee itse asettamansa länsimaisen modernin sivilisaation normin kautta muuta maailmaa. Tämä suuntaus siis sekä vahvistaa että määrittää normia sekä pitää sisällään oletuksia siitä, millaista yhteiskuntaa on tavoiteltava. Primitiivisyyttä määrittelemässä eivät kuitenkaan ole sen kulttuurin edustajat. Täten toiseus on aina suhteellinen käsite. Kaksijakoiseen me ja muut -ajatteluun perustuva näkemys maailmasta tekee luokittelusta ongelmallisen muun muassa siksi, että ei ole olemassa universaalia lakia, joka määrittäisi kaikki ilmiöt ja oliot parivaljakkoihin sopiviksi. (Löytty, 2005.)

Olisi siis perusteltua väittää, että mikäli käsitämme lapset dikotomisesti toisina ja kohtelemme heitä sen mukaisesti, olemme määritelleet samalla itsemme ensimmäiseksi. Käsitämme siis itsemme ensimmäisenä suhteessa lapseen, ja näin käsitämme lapsen erilaisena kuin meidät. Ongelmallista tässä näkemyksessä on muun muassa se, että emme näin määrittelemällä pysty näkemään sekä toisten lasten että ensimmäisten meidän moninaisuutta. Vaikuttaako toiseuttava käsityksemme lapsuudesta tapaamme kohdella lapsia? Mustola (2014a) kertoo, että lapsuuden ja aikuisuuden tutkiminen kaksijakoisena ja vastaparillisena ilmiönä on haitallista, koska silloin ryhmien yksilölliset ja sosiaaliset erot jäävät huomiotta. Samalla erottelu perustuu valkoisiin keskiluokkaiseen kasvatuskäytäntöihin.

Lasten ja aikuisten välillä kuitenkin on eroja esimerkiksi fyysisessä koossa ja iässä. Kyseenalaistettavaa toki myös on, ovatko lapsuus ja aikuisuus sopivat kaksinapaiset vastinparit. Yhtä lailla olennaista on, miten lapset näkevät toisensa ja miten he näkevät itsensä suhteessa vertaisiinsa.

2.2 Lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet

Erilaisuuden ja toiseuden tutkiminen varhaiskasvatuksen kontekstissa on tärkeää, koska varhaiskasvatuksessa tapahtuva lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus rakentuu sosiaalisissa suhteissa. Näissä sosiaalisissa suhteissa muodostetaan merkityksiä intersubjektiivisesti, eli yksilöiden välillä vuorovaikutuksellisesti jaettuna. Castillon ym. (2021) mukaan lapsi käy varhaiskasvatuksessa subjektifikaation prosessia läpi, jolloin hän alkaa hahmottamaan omaa merkityksellisyyttään ja pyrkii etsimään asemaansa häntä ympäröivässä maailmassa. Varhaiskasvatuksessa siis yksilöt jakavat subjektiivisia kokemuksiaan, kuten tunteitaan ja ajatuksiaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, ja täten luovat sekä yhteisiä että subjektiivisia merkityksiä.

Värrin (2004) mukaan kasvattajat eivät voi määrätä tai nähdä, kuinka kasvatettavan potentiaali toteutuu: vaikka tämän asemaan eläytyminen on mahdollista, kasvattajien luomat kasvatuslähtökohdat ja -päämäärät perustuvat tulkintoihin, intersubjektiivisiin seikkoihin ja jo koettuun. Lisäksi kasvattaja toimii kasvatettavan maailman hahmottamisen tulkkina, joka ottaa kasvatuksellisessa toiminnassaan kasvatettavan näkökulman huomioon. Täten on olennaista tarkastella, miten yksilöt kohtaavat toisia yksilöitä varhaiskasvatuksessa. Mikäli näemme muut yksilöt alempiarvoisina toisina, emme voi muodostaa arvokkaita vuorovaikutus- ja ihmissuhteita emmekä mahdollistaa lasten positiivisen subjektifikaation toteutumista. Kasvattajalla on siis vastuu lapsen subjektin muodostumisessa, kun tämä toimii Värrin (2004) kuvailemana lapsen maailmasuhteen tulkkina.

Junttila ja kumppanit (2002) kuvaavat tutkimansa päiväkodin henkilökunnan käsityksiä torjutuksi tulleista lapsista. Henkilökunta näki torjuttujen lasten olevan vähemmän auttavaisia, väkisin leikkeihin pyrkiviä, itsekkäitä, huomionhaluisia sekä häiritsevästi toisia lapsia kohtaan käyttäytyviä. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan siis päätellä, että aikuisten havaintoihin lapsista ylipäättään vaikuttaa heidän käsityksensä lapsista. Merkittävää olisikin pohtia, mihin aikuiset suhteuttavat käsityksensä lapsesta muodostaessaan edellä mainittujen ominaisuuksien kaltaisia käsityksiä, ja mihin nämä suhteuttamiset johtavat. Suhteuttaako aikuinen lapsen ja lapsuuden aikuiseen ja aikuisuuteen, muihin lapsiin vai johonkin aivan muuhun? Onko lapsi ilmiönä aikuisille sosiaalisesti,

kulttuurillisesti ja historiallisesti rakentunut ja johtaako tämä käsitys lasten erilaiseen kohteluun? Lapsuutta käsitteenä pohdin enemmän alaluvussa 2.4.

2.3 Lasten vertaissuhteet

Merkittävää on myös tarkastella sitä, miten erilaisuus ilmenee lasten välisissä vuorovaikutus- ja vertaissuhteissa. Vertaissuhteella tarkoitetaan samantasoisten, usein samanikäisten lasten välistä suhdetta. Samanikäisetkin lapset muodostavat kuitenkin keskenään hierarkkisia sosiaalisia rakenteita, joissa he liittävät toisiinsa sosiaalisia rooleja ja asemia. Näiden roolien ja asemien avulla lapset pystyvät ennakoimaan ja hahmottamaan vertaistensa toimintaa erilaisissa tilanteissa. Nämä roolit ja asemat kertovat myös lapselle itselleen sen, miten hänen odotetaan käyttäytyvän. (Laine, 2002.) Mielenkiintoista onkin pohtia, miten esimerkiksi syrjityn asemaan joutunut lapsi käyttäytyy ja miten hän odottaa itsensä käyttäytyvän. Johtaako se, että lapsen vertaiset näkevät hänet erilaisena tai toisena siihen, että häntä syrjitään?

Laine (2002) kertoo, että haitallinen kasvuympäristö on olemukseltaan syrjäytymistä edesauttava, ja että lapsen persoonallisuuden kehittymiseen vaikuttavat kaikki ne sosiokulttuuriset rakenteet, joiden kanssa hän on vuorovaikutuksessa. Voidaan siis sanoa, että mikäli lapsi joutuu vertaisryhmässään erilaisen asemaan tai rooliin, voi hän joutua syrjityksi. Syrjäytyminen voi johtaa Laineen (2002) mukaan muun muassa merkittäviin psykososiaalisen kehityksen haasteisiin, kuten heikkoon itsetuntoon, syrjäänvetäytyvyyteen, aggressiivisuuteen ja motivoitumattomuuteen oppimista kohtaan.

Lapsi, jonka vertaiset näkevät erilaisena, voi siis tulla syrjityksi. Junttilan ja kumppaneiden (2002) mukaan torjuttujen lasten minäkäsitys on merkittäväällä tavalla heikempi kuin ei-torjuttujen lasten minäkäsitys. Erityisen heikolla tasolla on torjuttujen sosiaalinen minäkuva ja ihanneminäkäsityksen emotionaalinen minäkuva, mikä viittaa huonoon sosiaaliseen sopeutumiskykyyn. Erityisen hankalaa torjutuille lapsille on ryhmän jäseneksi liittyminen. Junttila ja kumppanit (2002) pohtivatkin, että torjutulle lapselle jokapäiväinen epävarmuus päiväkodin leikkikaverista on hyvin ahdistavaa. On siis pääteltävissä, että mahdollisesti erilaisuuden vuoksi torjutuksi tulleiden lasten psykososiaalinen kehitys voi

vaurioitua muun muassa minäkäsityksen heikkenemisen myötä. Kun lapset muodostavat vuorovaikutussuhteissaan keskenään sosiaalisia hierarkioita, on turvallisen aikuisen läsnäolo lapsen edun mukaisesti ensisijainen. Aikuisen käsitys lasten välisistä suhteista sekä lapsesta ja lapsuudesta ilmiönä on olennainen, kun aikuinen on lasten tukena, tai ylipäätään tekemisissä lasten kanssa.

2.4 Lapsuuden määrittelystä

Varhaiskasvatuksen ja tämän tutkielman kontekstissa on tärkeää määritellä lapsuuden käsite. Alanen (2009, s. 14) määrittelee lapsuuden ”yksilön kasvun, kehityksen ja yhteiskuntaelämään harjaantumisen vaiheeksi”. Hänen mukaansa perhe, varhaiskasvatus ja koulu suojelevat ja kasvattavat lapsia sekä ohjaavat heitä kohti aikuisuuden päämäärää. Lisäksi lapsuus on länsimaissa hyvin institutionalisoitunut, ja näin se voidaan nähdä myös sosiaalisena rakennelmana. Modernin lapsuuden muodostumiseen vaikuttavat kaikki ne sosiaaliset instituutiot, joissa lapsi toimii, kuten esimerkiksi perhe, varhaiskasvatus, erilaiset asiantuntijaryhmät ja kulttuuriset järjestelmät sekä lait ja lapsuustutkimus. (Alanen, 2009.)

Käsitys lapsuudesta on kuitenkin muuttunut hellenistisestä hyveen alkuperän ja harmonian löytämisestä nykyajan pragmaattiseen ja tehokkaaseen kasvatukseen. Lapsuutta voidaan käsitellä muun muassa sosiologisesta näkökulmasta, jossa lasta käytetään usein tiedostamatta sosiaalisuuden ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden esittämisen välineenä. Tällöin lapsi käsitteellistetään asiantuntijadiskursseissa sekä arjen suhtautumisten kirjossa. (Jenks, 2005.) Käsitys lapsesta ja lapsuudesta on siis vääjäämättä suhteessa käsitykseen ihmisestä ja ihmisyydestä. Jenks (2005) kertoo, että sekä käsitykseen lapsuudesta että ihmisyydestä vaikuttaa edelleen esimerkiksi hobbesilainen ajatus ”normaalista” tai ”luonnollisesta” käytöksestä. Jenks (2005) määrittelee lapsuutta muun muassa kielen, diskurssien, instituutioiden, sosiaalisten käytänteiden ja minäkäsityksen muodostamana sosiaalisena statuksena.

Lapsuudelle ei siis ole yhtä määritelmää, johon jokainen tieteenala voisi nojautua. On kuitenkin oleellista tämän erilaisuutta käsittelevän tutkielman

kannalta pohtia lapsuutta, vaikka lopullista määritelmää ei pystyittäisikään muodostamaan. Käsitteemme lapsuudesta itsessään sekä suhteessa ihmisyyteen, aikuisuuteen ja yhteiskuntaan vaikuttaa siihen, miten kohtelemme lapsia. Koska yksikään lapsi ei ole ”normaali” tai universaali, on vaarana, että näemme lapsen toisena sekä suhteessa itseemme aikuisina että suhteessa toisiin lapsiin. Onko tarkoituksenmukaista muodostaa käsitystä lapsuudesta asiantuntijadiskursseissa, vai voiko lasta, Jenksin (2005) sanoin sosiaalisena statuksena, osallistaa käsityksen muodostamiseen? Kuten Alanen (2009) sanoi, lapsuus voidaan nähdä sosiaalisena rakennelmana. Koska myös käsitys erilaisuudesta ja toiseudesta määrittyy sosiaalisissa konteksteissa, on käsitystä lapsuudesta tärkeää tutkia yhdessä niiden kanssa. Tutkimuksen sosiokonstruktivistista suuntausta käsittelen lisää alaluvussa 4.2.

3 LASTENKIRJALLISUUS

Lastenkirjallisuus on monipuolinen käsite, johon voidaan katsoa kuuluvan monenlaisia kirjallisuuden lajityyppejä tietokirjoista runokokoelmiin. Länsimaisen lastenkirjallisuuden juuret ovat didaktiikassa, ja vaikka lajityypit ja käyttötarkoitukset ovat muuttuneet, käsitys lastenkirjallisuuden kasvatuksellisuudesta on edelleen vahva. Didaktinen lähtökohta tutkimukselle voi painottaa lastenkirjallisuuden välinearvoa, kun taas nykyään lastenkirjallisuus voidaan nähdä myös itsessään arvokkaana ja yhtä lailla sanataiteena kuin aikuistenkirjallisuuskin. (Voipio & Laakso, 2017.)

3.1 Lastenkirjallisuuden määrittelystä

Mustola (2014b) aloittaa lastenkirjallisuuden käsitteen määrittelyn lapsen ja kirjallisuuden käsitteiden määritelmistä. Käsitys lapsesta ja lapsuudesta on tärkeä lastenkirjallisuutta määriteltäessä, koska, kuten Townsend (1983/1965, viitattu Mustola, 2014b) sanoo, ennen kuin voi olla lastenkirjoja, on oltava lapsia. Kun vallitseva käsitys lapsista piti sisällään heidän näkemisen pieninä aikuisina, ei koettu tarpeelliseksi tuottaa lasten tarpeisiin tai kiinnostuksen kohteisiin vastaavia kirjoja. Kun lapsuus alettiin nähdä ihmisen erillisenä ikävaiheena, joka erosi aikuisuudesta, mahdollistui lapsille suunnatun lastenkirjallisuuden syntyminen ja tuottaminen 1700-luvulla. Kirjallisuuden käsitteeseen ei Mustolan (2014b) mielestä ole yksiselitteinen, mutta yleisesti sen on nähty tarkoittavan esimerkiksi kirjoitusta, jolla on tiettyjä kirjallisia ominaisuuksia.

Lastenkirjallisuudenkaan määrittelemisen ei siis ole helppoa tai yksiselitteistä. Mustola (2014b) esittelee lastenkirjallisuuden tarkastelulle kaksi näkökulmaa: lastenkirjallisuus voidaan nähdä fyysisenä materiaana, tai se voi olla tieteellinen ja operationaalinen käsite, joka määrittyy suhteessa esimerkiksi kirjallisuus- ja kasvatustieteisiin sekä historian- ja lapsuudentutkimuksiin. Määrittelyn tueksi Mustola (2014b) ehdottaa keskittymistä kirjojen tarkoitettuun

lukijakuntaan, eli lastenkirjallisuus voitaisiin määritellä lapsille kirjoitetuksi kirjallisuudeksi. Lapsille suunnatun kirjallisuuden voisi tunnistaa esimerkiksi implisiittisen lukijan, eli kirjailijan lukijaan luoman suhteen kautta. Lastenkirjallisuus voitaisiin siis määritellä esimerkiksi kirjoitetuksi työksi, jonka kohdeyleisönä ovat lapset. Mustola (2014b) esittää, että lastenkirjallisuuteen sisältyy kirjailijan oletus lapsesta, jonka kirjailija on rakentanut ja muokannut omien tarpeidensa mukaiseksi. Näin kirjailijan ja lukijan välille syntyy epäsymmetrinen suhde. Lastenkirjallisuuden määrittely on kuitenkin jo lähtökuopissaan hankalaa, sillä lastenkirjallisuuden kohdeyleisöä, lapsia, ovat määrittelemässä aikuiset. Mustola (2014b) kuitenkin muistuttaa, että on kestävämpää ajatella, että lapsuutta tutkiakseen on oltava lapsi, tai vaikkapa politiikkaa tutkiakseen olisi oltava poliitikko.

Kirjallisuudella on useita rooleja. Esimerkiksi vauvojen ensikirjojen kuvat ovat selkeitä ja värit mielenkiintoisia, mikä voi houkutella lasta tutkimaan kirjaa syvemmin. Lastenkirjallisuutta voidaan käyttää välineenä kirjallisuuspedagogiikassa, jolloin kirjallisuus toimii lasten kasvun ja kehityksen tukijana. Lastenkirjallisuus voi luoda oppimiseen yhteisen kontekstin, sosiaalisen tilan, jossa erilaisia tilanteita voidaan yhdessä käsittää ja konkretisoida. (Aerila & Kauppinen, 2021.) Lastenkirjallisuudella ja yhteisillä lukuhetkillä voidaan siis luoda yhteisen tietoisuuden tila, jossa sekä lapsi että aikuinen on uppoutunut ja keskittynyt kirjan kertomukseen. Näissä tiloissa ja tilanteissa voidaan luoda yhteisiä merkityksiä ja todellisuuksia, jotka ymmärretään yhdessä.

3.2 Lasten kuvakirjat

Kuvakirjalla tarkoitetaan teosta, jossa jokaisella kirjan aukeamalla on vähintään yksi kuva ja joka kertoo tarinaa kuvilla ja teksteillä. Kuvakirjat voivat olla tietokirjoja tai fiktiota ja ne voivat kertoa monipuolisesti eri aiheista, kuten lasten arjesta, väreistä ja mahdollisesti sensitiivisistä täsmäaiheista. Kuvakirjojen kuvitus on usein esittävää ja kertovaa, ja on usein tyyliltään samanlainen tekstin kanssa. Kuvat voivat rakentaa kertomusta tekstin rinnalla ja ne tukevat tekstin ymmärtämistä. (Aerila & Kauppinen, 2021.) Karasma ja Suvilehto (2014) mainitsevat, että kuvakirjan määritelmä ja tarkoitus muokkautuu lukutilanteen

mukaan, jolloin yksi kirja voi olla esimerkiksi katselu-, kuva- tai kuvakertomuskirjan roolissa.

Kuvakirjat voivat siis antaa sekä esteettistä itseisarvoa että väyliä monipuoliselle oppimiselle. Erilaisuuden näkökulmasta kuvakirjat voivat sekä kertoa mitä erilaisuus on että miten se ilmenee. Mielekästä voi olla kysyä, missä tilanteissa erilaisuus näkyy ja mitä erilaisuudelle tehdään. Nähdäänkö erilaisuus lähtökohtaisesti positiivisena asiana vai ratkaistavana, negatiivisena asiana?

Kirjallisuus voi kannustaa lapsia puhumaan ja sanoittamaan vaikeita aiheita. Ikätasolle sopiva yhteinen aiheiden käsittely tekee vaikeista ja aroista kysymyksistä luonnollisia ja voi rohkaista lapsia kysymään niistä myöhemminkin. Lapsuudessa saadut kokemukset esimerkiksi yksinäisyyden ja surun tunteen ymmärtämisestä vaikuttavat myöhemminkin elämässä. Lasten omat sanoitukset ajatuksistaan, toiveistaan, peloistaan ja itsestään voivat antaa arvokasta tietoa lasten tunteista. (Aerila & Kauppinen, 2021.) Kirjallisuus voi siis antaa lapselle välineitä tunteiden ja ajatusten käsittelyyn. Kun lapsi voi samastua kirjassa kuvattuun tapahtumaan, voi se rohkaista puhumaan ja antaa uskoa tulevaan. On siis tärkeää ottaa lasten kanssa puheeksi sensitiivisiä aiheita jo varhaisessa vaiheessa. Turvallinen ympäristö ja aikuisen sensitiivisyys sekä läsnäolo erilaisuudesta kertovan kirjan parissa voivat tukea lasta, joka kokee erilaisuutta tai toiseutta. Tämän vuoksi on tärkeää tietää, miten lasten kuvakirjat kuvaavat erilaisuutta.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseni aineistona on 11 lasten kuvakirjaa. Kirjat valikoituivat pirkanmaalaisen PIKI-verkkokirjaston haun avulla. Hakuehtoina oli suomenkielisyys, genrenä ”kuvakirjat” ja ”lastenkirjallisuus”, aiheina ”erilaisuus”, ”yksinäisyys” ja ”ystävyyys”, kohderyhmänä ”lapset ja nuoret” ja julkaisuvuosivälinä ”2000–2023”. Tämän tutkimuksen kontekstiin, kuten varhaiskasvatusikäisiin lapsiin ja erilaisuuteen sopiviksi kirjoiksi valikoitui 11 kuvakirjaa. Aiheina erilaisuus, yksinäisyys ja ystävyys liittyvät toisiinsa vuorovaikutuksellisella ja sosiokulttuurisella tasolla, minkä vuoksi käytin niitä kaikkia haun aiheina. Julkaisuvuosiväli on 2000–2023, koska tavoitteena on tuottaa mahdollisimman ajankohtaista ja relevanttia tietoa, mutta myös saada kokonaiskuvaa yleisesti 2000-luvulla julkaistuista erilaisuutta käsittelevistä kirjoista. Tutkimus toteutetaan laadullisena temaattisena analyysinä ja teoriaohjaavana sisällönanalyysinä, ja se on sosiokonstruktivistinen.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia lasten kuvakirjoja, joiden aiheena on erilaisuus. Tarkoituksena on selvittää, miten näissä lasten kuvakirjoissa käsitellään erilaisuutta ja kehen suhteutettuna erilaisuutta tunnetaan. Tarkat tutkimuskysymykset ovat siis:

1. Miten erilaisuutta kuvataan ja käsitellään vuoden 2000 jälkeen julkaistuissa lasten kuvakirjoissa?
 - a. Pyritäänkö erilaisuuden kokemusta ratkaisemaan, ja jos pyritään, millä keinoilla?
2. Kehen, keihin tai mihin viiteryhmään suhteutettuna erilaisuutta tunnetaan?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tavoitteena on siis selvittää, miten erilaisuutta kuvataan, käsitellään ja käsitteellistetään näissä lasten kuvakirjoissa. Nähdäänkö erilaisuus lähtökohtaisesti positiivisena, ratkaistavana tai negatiivisena asiana vai jonain muuna?

Toinen tutkimuskysymys pyrkii vastaamaan pohdintaan siitä, kehen erilaisuutta kokeva suhteuttaa kokemuksensa. Tutkin siis sitä, näyttäytyykö erilaisuus näissä lasten kuvakirjoissa suhteellisena kokemuksena, ja mikäli se on suhteellinen, kehen se suhteutuu.

4.2 Sosiokonstruktivismi ja kolme maailmaa

Tämän tutkimuksen tutkimussuuntausta voidaan kuvata tieteenfilosofi Popperin kolmen maailman teorialla, jossa Thorntonin (2022) mukaan maailma 1 koostuu fyysikaalisista olioista ja maailma 2 tietoisuudesta ja mentaalista prosesseista. Maailma 3 sisältää ihmisten kulttuuriset luomukset, jotka ovat maailmojen 1 ja 2 synnyttämiä. Oleellista Thorntonin (2022) mukaan Popperin teoriassa on näiden kolmen maailman välinen kausaalinen suhde, jonka tarkoituksena on kuvata ihmisen tiedon kasvua evolutiivisena prosessina. Popperin (1978) mukaan maailman 3 luomukset voivat olla abstrakteja, kun taas niiden fyysiset olemukset ovat konkreettisia esineitä. Vaikka Popperin näkemykset ovatkin objektivistisia, niissä on nähtävissä yhteys konstruktivismiin: esimerkiksi kieli ja kuvakirjojen kertomukset kuuluvat maailmaan 3, jossa ne säilyvät intersubjektiiivisina, eli sosiaalisesti jaettuina subjektiivisten kokemusten kokonaisuuksina tai entiteetteinä.

Siljander (2014) määrittelee konstruktivismiin rakentamisen metaforana, jossa ihmisen mieli on luonut jatkuvasti muutoksessa olevan sosiaalisen todellisuuden. Näin esimerkiksi eri uskomukset, tiedot ja teoriat ovat ihmisen luomia: ne pysyvät olemassa olevina vain, kun ihminen jatkaa niiden tuottamista. Tämä tutkimus pohjautuu sosiokonstruktivistiseen näkemykseen maailmasta ja oppimisesta. Siljanderin (2014) mukaan sosiokonstruktivismissa painotetaan oppimisen ja kehityksen sosiaalisia, kulttuurisia ja yhteisöllisiä аспекteja. Voisi siis sanoa, että ihmisten vuorovaikutuksessa syntyneet sosiokulttuuriset luomukset pysyvät jaetussa tietoisuudessa – siis maailmassa 3. Siljander (2014)

painottaa, että kasvatustilanteissa olennaista on se, että ihmisen todellisuuden hahmottamistapa määrittyy sosiokulttuurisilla ehdoilla.

Kolmen maailman teoriaa mukaillen esimerkiksi lasten kuvakirja kuuluisi fyysisenä entiteettinä maailmaan 1, mutta kirjailijansa mielen tuotoksena se kuuluu myös maailmaan 3. Kirjailija on luonut kirjansa tietyillä lähtökohdilla, ja sen lukijat ovat tulkinneet sen omista lähtökohdistaan. Sosiokonstruktivistisesta näkökulmasta kuvakirja pitää sisällään ja ylläpitää sosiaalista todellisuutta. Yhteisöllisenä esineenä kuvakirja voikin siis olla muovaamassa sekä lasten että aikuisten käsityksiä yhteiskunnasta, ihmisistä ja erilaisuudesta.

4.3 Laadullinen tutkimus ja analyysi

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullista. Laadullisen tutkimuksen käsitteen määrittely on osaltaan hankalaa, koska käsitteen muotoilu tulkintavapaaksi yleistykseksi on mahdotonta. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan laadulliseen tutkimukseen kuitenkin kuuluu välttämättä havaintojen pohjautuminen teoriaan. Tällä he tarkoittavat sitä, että tutkimuksen tuloksiin vaikuttavat yksilön käsitys ja annetut merkitykset tutkittavasta ilmiöstä. Laadullinen tutkimus on siis lähtökohtaisesti subjektiivista, ja siksi teoreettisuus on laadullisen tutkimuksen perustana. Tutkimukseni kannalta tämä merkitsee sitä, että määrittelemäni tutkimuskysymykset, aineistosta poimimani havainnot ja niistä tekemäni analyysit pohjautuvat omaan subjektiiviseen tulkintaani. Tavoitteenani on jäsenellä, kuvailla ja käsittää kuvakirjoista nousevia teemoja.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaan temaattisella analyysillä. Braunin ja Clarcken (2006) mukaan temaattisella analyysillä pyritään identifioimaan, analysoimaan ja raportoimaan datassa toistuvia asioita, eli teemoja. Se voi metodina olla konstruktionistinen, jolloin analyysi tapahtuu Braunin ja Clarcken (2006) mukaan yhteiskunnan diskurssien aiheuttamien todellisuuksien, merkitysten ja kokemusten kirjon sisällä. He kertovat myös, että mikä tahansa teoreettinen viitekehys asettaa aineistolle oletuksia maailman ja todellisuuden kuvauksesta, ja hyvä temaattinen analyysi tekee tämän läpinäkyväksi. Temaattinen analyysi on sopiva tähän kysymykseen, koska Braunin ja Clarcken mukaan (2017) sitä käyttämällä muodostetut teemat pyrkivät kuvaamaan aineiston jaettua ydinideaa. Braun ja Clarke (2006) kertovat, että

teoreettinen temaattinen analyysi tuottaa usein yksityiskohtaisen analyysin aineistosta. Analyysi voi siis painottua tiettyyn osa-alueeseen aineistossa, ei koko aineistoon. Tavoitteenani ensimmäisessä tutkimuskysymyksessäni onkin tarkastella, miten kuvakirjoissa käsitellään nimenomaan erilaisuutta.

Ensimmäisen tutkimuskysymykseni analyysi noudattaa Braunin ja Clarken (2006) kuusivaiheista temaattisen analyysin prosessia. Aluksi tutustutaan aineistoon, sitten kehitellään aineistosta relevantteja koodeja, koodit kootaan teemoiksi, näitä teemoja tarkastellaan suhteessa aiempiin koodeihin ja koko aineistoon, teemoja kehitetään ja nimetään ja lopuksi tulokset raportoidaan esimerkkeineen.

Toiseen tutkimuskysymykseen vastaan teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Tuomi ja Sarajärvi (2018) kertovat, että teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta ennalta valittu teoria tai käsitteet nimensä mukaisesti ohjaavat analyysiä. Teoriaohjaava analyysi sopii tähän kysymykseen, koska analyysiä ohjaa ennalta esittelemäni teoreettinen viitekehys erilaisuudesta sekä erityisesti vuorovaikutussuhteista, lapsuudesta ja sosiokonstruktivismista, mutta analyysi alkaa aineistolähtöisesti kuvakirjoista nostamistani hahmojen suhteista. Tavoitteena on, että toisessa tutkimuskysymyksessäni teoria on suunnannäyttäjän roolissa, ja että kuvakirjoissa näkyvät suhteet nousevat juuri kuvakirjoista itsestään.

4.4 Aineiston kuvaus

Tutkimuksen aineistona on 11 lasten kuvakirjaa, jotka käsittelevät erilaisuutta. Aineiston valintaan vaikutti tämän kappaleen alussa kuvatut seikat, eli aineiston tuoreus, sopivuus varhaiskasvatusikäisille lapsille, PIKI-verkkokirjastossa määritellyt aiheet, genret, kohderyhmä sekä kieli. Vanhin aineistona käyttämäni lasten kuvakirja on vuodelta 2007 ja tuorein vuodelta 2023. Taulukkoon 1 on listattu aineistona käyttämieni lasten kuvakirjojen kansikuvat, nimet ja julkaisuvuodet sekä kirjailijat ja kuvittajat.

TAULUKKO 1. Tutkimuksen aineisto

Kirjan kansikuva	Kirjan nimi ja julkaisuvuosi	Kirjailija ja kuvittaja
-------------------------	-------------------------------------	--------------------------------

	<p>Kaikkein kaunein lapsi, 2019</p>	<p>William Papas, suom. Terhi Leskinen</p>
	<p>Kun kohtaat avaruusolennon – viisi tärkeää ohjetta, 2019</p>	<p>Petri Tamminen & Valpuri Kerttula</p>
	<p>Liian pieni norsu, 2017</p>	<p>Ella Brigatti</p>
	<p>Mennään jo kotiin, 2007</p>	<p>Riina Katajavuori & Salla Savolainen</p>

	<p>Myrsky & Valo, 2023</p>	<p>Ilja Karsikas</p>
	<p>Poika ja hame, 2021</p>	<p>Jani Toivola & Saara Obele</p>
	<p>Poika ja perhostunne, 2022</p>	<p>Jani Toivola & Saara Obele</p>
	<p>Puolikas, 2022</p>	<p>Julia Savtchenko</p>

	<p>Päiväkoti Heippakamu – Pablo ja heiluvat hampaat, 2017</p>	<p>Veera Salmi & Elina Warsta</p>
	<p>Siiri Siimahäntä & Afrikan serkku, 2018</p>	<p>Henna Koste & Julia Jusslin</p>
	<p>Sulon ja Elsin uudet naapurit, 2022</p>	<p>Susanna Silvander-Rosti & Nadja Sarell</p>

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa käsittelen tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten erilaisuutta käsitellään vuoden 2000 jälkeen julkaistuissa lasten kuvakirjoissa ja kehen erilaisuutta suhteutetaan. Temaattisella analyysillä tehdyistä koodeista pystyttiin muodostamaan neljä keskeistä erilaisuuden käsittelemisen teemaa. Teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä kirjoista nousi kaksi pääkohdetta, johon erilaisuutta suhteutettiin.

5.1 *Erilaisuuden käsittely*

Viisi keskeisintä teemaa, joilla erilaisuutta käsitellään aineistossa ovat ystävyys, normaalius ja arkisuus, pelko ja mukautuminen sekä sivistäminen. Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi kirjojen esimerkkejä, joissa nämä teemat näkyivät. Suurin osa kirjoista sopi useampaan kuin yhteen teemaan, ja esittelen näin keskeisimmät esimerkit. Kerron myös, miten erilaisuutta pyrittiin ratkaisemaan, jos niin tehtiin.

5.1.1 Ystävyys

Erilaisuutta käsiteltiin muun muassa ystävyyskautta. Ystävyys oli joko valmiiksi todettua tai se muodostui kirjan edetessä. Esimerkiksi Ilja Karsikkaan (2023) kirjassa *Myrsky & Valo* seikkailunhaluinen Myrsky ja rauhallinen Valo ovat ystäviä, jotka eroavaisuuksistaan huolimatta palaavat aina toistensa luokse. Kirjassa he kuvailevat seikkailujaan toisilleen.

-Kun minä herään ihmeellisellä rannalla, sinä astut aamuun ja unelmoit paikoista, joista olet minulta kuullut, Myrsky sanoi. -Vaikka olisit kaukana, en ole onneton, Valo hymyili. -Sama aurinko paistaa meille molemmille. (Karsikas, 2023.)

-Onneksi tämä muuttolintu löytää aina takaisin, Myrsky myhäili. -Ja tämän kilpikonnan kovan kuoren alla on linnulle luotu lämmin paikka, auringon kaltainen kultainen sydän, Valo supatti. -Sinä viljelet ympärillesi niin paljon iloa ja naurua, Valo huokaisi. -Sinun mielessäsi kasvaa maailman kaunein ajatus, Myrsky hymyili. Ihanaa, että jaat sen minun kanssani. (Karsikas, 2023.)

KUVIO 1. Myrsky ja Valo löytävät toisensa aina uudelleen (Karsikas, 2023).

Erilaisuus oli kirjoissa myös ystävyysmuodostumisen osatekijänä. Esimerkiksi Ella Brigattin (2017) kirjassa *Liian pieni norsu* päähenkilö norsu ja krokotiili tapaavat ja lähtevät matkalle kohti puuta. Matkan aikana norsun ja krokotiilin välille syntyy ystävyys, ja he kertovat erilaisuuden kokemuksistaan toisilleen.

Norsu ja krokotiili kulkevat yhdessä puuta kohti ja niistä tulee ystäviä. Norsu kertoo krokotiilille, kuinka se joutui eroon laumastaan. ”En pysynyt muiden mukana, koska... olen liian pieni.” ”Sinä kasvat ja vahvistut. Jonain päivänä olet suuri ja voimakas”, vastaa krokotiili. Norsu ihmettelee, sillä puu sanoi aivan samalla tavalla. (Brigatti, 2017.)

Niin ikään Julia Savtchenkon (2022) kirjassa *Puolikas* ystävyys muodostuu erilaisuuden kokemuksen kautta. Erilaisuus yhdistää Puolikasta ja tämän tapaamaa meren toisella puolella asuvaa uutta ystävää. Molemmat heistä ovat erilaisia omassa kotimaassaan, mutta vaikka he eivät ymmärrä toistensa kieltä, heidän välilleen muodostuu ystävyys.

Puolikas on löytänyt ystävän. Vaikka Puolikas ei osaa ystävän kieltä, hänestä tuntuu, että he ymmärtävät toisiaan. (...) Puolikas kertoo äidille, että hänellä on ystävä meren toisella puolella. "Miten hauskaa, että löysitte yhteisen kielen", sanoo äiti. "En ymmärtänyt, mitä hän puhui", sanoo Puolikas. "Mutta minä ymmärsin hänen hymynsä." (Savtchenko, 2022.)

KUVIO 2. Puolikas löysi ystävän (Savtchenko, 2022).

Osassa kirjoista erilaisuutta käsiteltiin samankaltaisuuden kokemuksen kautta. Hahmot saattoivat esimerkiksi kokea olevansa samankaltaisia erilaisuudestaan huolimatta ja täten usein ystäväystyivät erilaisuudesta johtuvan samankaltaisuuden kokemuksen myötä. Esimerkiksi Julia Savtchenkon (2022) kirjassa *Puolikas* päähenkilö Puolikas ja meren toiselta puolelta löytynyt uusi ystävä ystäväystyivät sen myötä, että he ovat omilla kotimaissaan erilaisia. Lisäksi muun muassa Ilja Karsikkaan (2023) kirjassa *Myrsky & Valo* päähenkilöt ovat keskenään erilaisia luonteenpiirteidensä vuoksi, mutta vaikka he ovat fyysisesti toisistaan kaukana, ystäväystensä myötä he löytävät yhteneväisiä kokemuksia.

-Näetkö talvella unta lämpimistä kesäöistä, jolloin kaikki tuntuu olevan mahdollista? Valo kysyi. -Ihan niin kuin sinäkin. Unen siivet kuljettavat meidät kesään aina uudelleen, Myrsky kuiskasi. (Karsikas, 2023.)

5.1.2 Normaalius ja arkisuus

Erilaisuutta kuvattiin useassa kirjassa arkisena asiana. Erilaisuus näkyi siis lasten ja perheiden arjessa normaalina ilmiönä, jota ei esimerkiksi kyseenalaistettu tai itsessään problematisoitu. Esimerkiksi Riina Katajavuoren (2007) kirja *Mennään jo kotiin* kertoo aikalaiskuvaa suomalaisista lapsiperheistä. Jokaisella sivulla on eri lapsipäähenkilö, joka kertoo elämästään ja kotioloistaan. Kaikkien kotona on erilaista, mutta kaikkia yhdistää asunnoissa näkyvät elämisen jäljet.

Mirjami: Äidiltä on leikattu pinnejänne ja nyt äiti löhöää sängyllä eikä koko ajan puuhaa. Minä ratsastan kaikissa huoneissa luudalla ja välillä huilaan äidin vieressä kamelipeitolla. Silloin me juttelemme ja minä kyselen asioita, joita olen jo paljon pohtinut. Äiti, onko susia olemassa? Onko Afrikassa susia? Onko kodeissa susia? (Katajavuori, 2007.)

Iivu: Sain tänään päiväkodissa leipurinhatun, kun leivoimme pullaa. Nyt minä käytän sitä suihkumyssynä. Joskus isoveljeni Juhani laittaa äidin uimalakin päähän ja näyttää silloin ihan joltain kuukunanmunalta! Meillä on poreamme. Juhani tykkää jättiporeista, mutta minä tykkään enemmän sivuporeista. (Katajavuori, 2007.)

KUVIO 3. Katajavuoren (2007) kirjassa *Mennään jo kotiin* kuvataan monipuolisia perheitä.

Normaalina ja kyseenalaistamattomana ilmiönä erilaisuutta käsiteltiin myös Susanna Silvander-Rostin (2022) kirjassa *Sulon ja Elsin uudet naapurit*.

Naapurustoon juuri muuttaneet Sulo ja Elsi vierailevat uusien naapureidensa kotona ja tutustuvat heidän monipuolisiin perheisiinsä. Erilaisuus ei näy ratkaistavana tai ongelmallisena, vaan neutraalina asiana, jota ei arvoteta.

Seuraavaksi Sulo ja Elsi koputtivat sinisen talon oveen. Sisällä oli meneillään esitys. Isosisko Aisha soitti kitaraa ja pikkuveli Fula tanssi ja lauloi. Sohvalla istui paljon perheenjäseniä: isä, äiti, mummo, vaari, täti ja tädin vauva. -Me muutettiin tänne viisi vuotta sitten, perheen isä kertoi, kun oli avannut oven Sulolle, Elsille ja äideille. -Missä te aikaisemmin asuitte? Elsi kysyi. -Me asuttiin sellaisessa maassa, jossa on aina yhtä lämmintä kuin kesällä, isä kertoi. (Silvander-Rosti, 2022.)

-Onpa meillä kivoja uusia naapureita. Joka talossa asuu ihan omanlaisensa perhe, äiti E. sanoi. -Joo! Ihania perheitä, Elsi hymyili. Sulo oli samaa mieltä, mutta hän näytti mieteliäältä. -Mikä perhe on sitten paras? Sulo kysyi. -Kaikki perheet ovat yhtä hyviä. Tärkeintä on, että perheenjäsenet rakastavat toisiaan. Rakkaus tekee perheen, äiti S. sanoi. (Silvander-Rosti, 2022.)

Erilaisuutta kuvattiin päiväkodin arjen kautta, vaikkakin erilaisuuden kokemus olikin vaikea. Esimerkiksi Veera Salmen (2017) kirjan *Päiväkoti Heippakamu – Pablo ja heiluvat hampaat* henkilöahmojen ja miljöön erilaisuutta ja moninaisuutta käsitellään normaalina ja arkisena asiana. Erilaisuuden kokemus kuitenkin näkyy päähenkilö Pablon ajatuksissa, kun hän ei samastu viisivuotiaiden ikätovereidensa kokemuksiin. Hampaiden putoaminen ei innosta Pabloa, ja hän esimerkiksi piiloutuu jumppatunnilla muiden luota ja leikkii Lopez-lelunsa kanssa kahdestaan. Pablosta on havaittavissa tietynlaista toivetta siitä, että hän olisi nuorempi kuin oikeasti on. Tämä näkyi esimerkiksi hänen haluttomuutenaan osallistua ikätovereiden leikkeihin ja siinä, että hän luki ryhmän taaperoille suunnattuja kirjoja.

Rebekka istui aamupalapöydässä ja irvisti. Etuhampaiden kohdalla näkyi iso kolo. -Hampaat lähti eilen. Pablo, sinullakin lähtee hampaat kun olet viisi. Sitten voidaan mennä naimisiin. Minä nyökkäsin. Vedin huulet tiukasti hampaiden päälle. Lopez kalisutteli villisti luita taskussani. Sitä pelotti naimisiinmeno. (Salmi, 2017.)

-Hampaatkin on luita, kerroin Lopezille ja kalisutin hampaita tosi kovaa. Silloin kävi niin, että minun heiluva etuhampaani irtosi! Nopeasti minä poimin hampaani maasta ettei Ulla vain näkisi. Se oli salaisuus. Lopez oli niin iloinen, että vain hytkyi ja tanssi luurankotanssia. Minä puristin pientä hammasta nyrkkini sisällä. (...) Jos mama ja Ulla olisivat nähneet irronneen hampaan, he olisivat alkaneet kiljua kovaa: -ONNEA, ONNEA, ISO POIKA! (Salmi, 2017.)

Toivolan (2021) kirjassa *Poika ja hame* Roni haluaa sovittaa hameetta, mutta tietää sen olevan kiellettyä. Roni ottaa hameen mukaan kouluun, koska ei halua yötöistä kotiin tulevan äitinsä näkevän, että hän nukkui se päällä. Hän haluaisi pukea sen päälleen kouluun, mutta häntä jännittää, mitä muut sanoisivat. Roni haluaisi myös leikkiä enemmän tyttöjen kanssa, mutta ei pysty, koska koulun piha on jakautunut tyttöjen ja poikien rinkeihin. Välitunnilla Roni kokeilee hameetta, mutta rinnakkaisluokkalaiset näkevät tämän ja alkavat kiusata häntä. Roni pelkää, että hänen elämänsä on pilalla.

Lopulta erilaisuuden tunne hälvenee eikä Roni enää välitä rinnakkaisluokkalaisten pilkasta. Hän muistaa mummonsa sanat siitä, miten kukaan ei voi määrätä sitä, minkälainen saa olla. Lisäksi Ronin äiti lupaa ostaa hänelle oman hameen.

Kerran äiti suuttui, kun Roni oli ottanut hänen kaapistaan hameen ilman lupaa. (...) Äiti nappasi hameen Ronin kädestä ja sanoi, että kaappi on hänen yksityisaluettaan, eikä sinne saa mennä ilman lupaa. Roni yritti pidätellä itkuaan. (Toivola, 2021.)

Koulun pihalla on kahdenlaisia rinkejä, tyttöjen ja poikien. Roni kävelee aina poikien rinkiin, vaikka haluaisi oikeasti leikkiä tyttöjen kanssa. (...) Ronin mielestä on ihan hölmöä ajatella, että jotkut asiat ovat poikien ja jotkut tyttöjen. Ei sellaista ole, se on keksittyä. Mummo on sanonut niin. Äiti on eri mieltä, eikä tykkää, kun mummo antaa Ronin edelleen leikkiä kotona nukeilla, vaikka Roni on jo iso poika. (Toivola, 2021.)

5.1.4 Sivistäminen

Osa kirjoista käsitteli erilaisuutta oppaanomaisesti. Erilaisuutta ei siis itsessään kuvattu välttämättä problematisoituna asiana, vaan ilmiönä, jonka kohtaamiseen voi valmistautua. Esimerkiksi Petri Tammisen (2019) kirjassa *Kun kohtaat avaruusolennon – viisi tärkeää ohjetta* annetaan ohjeita avaruusolennon kohtaamista varten. Kirja on kirjoitettu sinä-muodossa, siinä käytetään runsaasti imperatiiveja ja se on tekstityypiltään instruktiivinen. Päähenkilön pihalle laskeutuu avaruusalus, josta nousevan avaruusolennon kanssa päähenkilö ystävyytyy. Kaikkien avaruusolentojen kerrotaan olevan keskenään erilaisia, eikä lukija välttämättä koskaan kohtaakaan erikoista avaruusalusta. Hän voi sen sijaan kohdata avaruusaluksen vaikkapa koulun pihalla.

Erilaisuutta ei pyritä Tamminsen (2019) kirjassa esimerkiksi ratkaisemaan, vaan sitä käsitellään erilaisen ihmisen tai olion kohtaamisen harjoittelemisena. Toivottuna nähdään erilaisen kanssa ystäväystyminen.

Entä jos pihaasi ei laskeudu minkäänlaista avaruusalausta. Ei huomenna eikä koskaan. (...) Menevätkö kaikki nämä ohjeet silloin hukkaan? Eivät mene. Avaruusalus voi nimittäin laskeutua myös koulun pihalle tai jalkapallokentälle. Jos pystyt silloin noudattamaan näitä ohjeita, olet sankari. Aika harvat ihmiset pystyvät koulun pihalla tai jalkapallokentällä hymyilemään avaruusolennolle ja tervehtimään sitä ja kertomaan sille nimensä. (Tamminen, 2019.)

KUVIO 5. Ohjeeksi annettiin esimerkiksi ajan antaminen erilaisille tunteille (Tamminen, 2019).

Henna Koste (2018) kirjassa *Siiri Siimahäntä & Afrikan serkku* esiintyvät tietoisuudelliset havainnot Suomesta ja Hiirenluurannikosta viittaavat siihen, että erilaisuus ei ole suoraan problematisoitava asia. Siihen voi kuitenkin valmistautua ja toisesta voi oppia uutta. Sivistäminen näkyi siis muun muassa uuden oppimisena ja riimittelevänä faktojen kerrontana.

Yksi ilmiö mietityttää Siiri Siimahäntää, sataako myös Afrikassa jatkuvasti räntää? "Ei lämpömittarissa voi olla nolla, jos asuu Hiirenluurannikolla. Se on pieni paikka meren suulla, mut jättimäinen varsinkin hiiren mittapuulla. Erona esimerkiksi se, että hanasta ei lorise juomavettä. (...) Siiri tekee havainnon: Suomi kovin erilainen on! Salmiakki, vappuna nakki, kesälläkin päällä

toppatakki. Järviä, mökkejä, havupuita, mustikoita, herkkusuita ja muita. (Koste, 2018.)

Sivistämisen teema näkyi myös faabelinomaisena moraalisena opetuksena. Esimerkiksi William Papasin (2019) kirjassa *Kaikkein kaunein lapsi* metsän kauneimmaksi linnuksi nimetty herra Riikinkukko pyytää rouva Pöllöä viemään eväät kouluun kaikkein kauneimmalle lapselle. Rouva Pöllö käy jokaisen koululaisen läpi ja päätyy antamaan eväät omalle lapselleen, koska ei löytänyt kauniimpaa lasta. Erilaisuutta ei suoraan problematisoitu, mutta siitä koituvat seuraukset annetaan lukijalle mietittäväksi.

-Sait näköjään toimitettua eväät. Löysit kauniin lapseni varmaan helposti? - No jaa, rouva Pöllö vastasi. -Kun pääsin koululle, annoin eväät omalle lapselleni, ja sitten tein niin kuin neuvoit. Aloin etsiä joukon kauneinta lasta. (...) Minä etsin etsimistäni ja vertailin lapsia toisiinsa ja yritin päästä selvyyteen siitä, kuka oli kaikkein kaunein. Mutta en yksinkertaisesti löytänyt sieltä yhtä ainuttakaan lasta, joka olisi ollut kauniimpi kuin omani! (Papasa, 2019.)

5.2 Kehen erilaisuus suhteutetaan?

Taulukkoon 2 on listattu ne suhteet, joissa kirjoista havaittiin erilaisuuden kokemusta. Kirjoissa erilaisuuden suhteuttaminen näkyi lapsihahmojen vertaissuhteissa sekä aikuis- ja lapsihahmojen välisissä vuorovaikutussuhteissa ja aikuisten vertaissuhteissa.

TAULUKKO 2. Erilaisuuden kokemusten suhteet

Kuvakirja	Erilaisuuden kokemisen suhteisuus
Kaikkein kaunein lapsi	Koko metsä suhteessa pöllöön, pöllö ja riikinkukko, koulun lapset
Kun kohtaat avaruusolennon – viisi tärkeää ohjetta	Päähenkilö ja avaruusolento
Liian pieni norsu	Norsu ja puu (auttava), norsu ja krokotiili (vertaiset)
Mennään jo kotiin	Perheet
Myrsky & Valo	Myrsky ja Valo

Poika ja hame	Roni ja tytöt
Poika ja perhostunne	Roni ja ihastumisen tunne
Puolikas	Puolikas ja Puolikkaan koti, Puolikas ja äiti, Puolikas ja uusi ystävä
Päiväkoti Heippakamu – Pablo ja heiluvat hampaat	Pablo ja päiväkodin lapset, Pablo ja äiti
Siiri Siimahäntä & Afrikan serkku	Siiri ja Sara-serkku
Sulon ja Elsin uudet naapurit	Sulo, Elsi ja uudet naapurit (lapset ja aikuiset)

5.2.1 Lapsihahmojen vertaissuhteet

Aineistosta käy ilmi, että lapsihahmot kokivat erilaisuutta suurimmalta osin suhteessa vertaisiinsa. Esimerkiksi Julia Savtchenkon kirjassa *Puolikas* (2022) sinikukkaiset Puolikas ja isä asuvat kaupungissa, jossa muiden kukat ovat vaaleanpunaisia. Puolikas lähtee meren toiselle puolen kaupunkiin, jossa kaikki yhtä lukuun ottamatta ovat samanlaisia kuin hän. Vaikka Puolikas kokee samanlaisuuden kokemuksen hauskaksi, muodostuu hänen ja uuden kaupungin ainoan vaaleanpunakukkaisen lapsen välille ystävyys. Kirjassa ei käsitellä mahdollista vanhempien tai muiden aikuisten erilaisuuden kokemusta suhteessa lapsiin tai toisiin aikuisiin.

Meren toisella puolella kaikki puhuvat niin kuin isä puhuu puhelimeen. Täällä Puolikas sulautuu muiden joukkoon. Se on hauskaa! Yksi on kuitenkin erilainen. Puolikas on löytänyt ystävän. (Savtchenko, 2022.)

Erilaisuutta koettiin myös suhteessa sukulaisiin. Henna Koste (2018) kirjassa *Siiri Siimahäntä & Afrikan serkku* Siiri tapaa Afrikasta tulevan serkkunsa Saran. Kielimuuri jännittää Siiriä aluksi, mutta serkkuset ystävästyvät toistensa erilaisiin elämiin kohdistetun kiinnostuksen ja leikin tukemana.

On Siiri saanut uuden ystävän ja tietää maailmasta enemmän. Eivät kaikki ole samanlaisia, vaan ihania ja omanlaisia...mutta tiedätkö millaisia? Pitkähäntäisiä, -kyntisiä, -pinnaisia, liehutukkia, reikäsukkia, talttahampaisia, kaksijalkaisia, ja väriskaala vasta onkin laaja! Turkkeja vaaleita ja tummia, loistokuutta, slummeja kuuluu hiiren elämään, sitä ei ulkomuoto voi määrittää. (Koste, 2018.)

Erilaisuuden kokemukset olivat monitahoisia. Ella Brigattin kirjassa *Liian pieni norsu* (2017) norsu kokee olevansa erilainen suhteessa omaan laumaansa, tietynlaisessa auktoriteettiasemassa olevaan puuhun ja myöhemmin tapaamaansa krokotiiliin. Kirjassa laumastaan eroon joutunut norsu tapaa puun, joka lohduttaa sitä ja antaa sille lehtensä, jotta se jaksaisi etsiä laumansa. Matkallaan norsu tapaa krokotiilin, ja yhdessä he matkaavat savannin halki takaisin puun luokse.

Norsusta krokotiili on hyvin erilainen kuin muut krokotiilit, niinpä se kysyy: "Miksi sinä olet kiltti?" Krokotiili kertoo, kuinka se pakeni muita krokotiileja. "Siksi minä en enää syö ketään", vastaa krokotiili. "Eikä minulla ole enää nälkäkään." (Brigatti, 2017.)

KUVIO 6. Norsu ja krokotiili tulevat vielä tapaamaan puun (Brigatti, 2017).

5.2.2 Aikuis- ja lapsihahmojen väliset suhteet sekä aikuishahmojen vertaissuhteet

Aikuisten ja lasten välisiä vuorovaikutussuhteita käsiteltiin esimerkiksi Susanna Silvander-Rostin (2021) kirjassa *Sulon ja Elsin uudet naapurit* lasten vertaissuhteiden lomassa. Uuteen kotitaloon muuttaneet Sulo ja Elsi ovat kiinnostuneita naapuriperheistään, ja heidän äitinsä kannustavat heitä tervehtimään naapureita. Esimerkiksi Sulon ja Elsin tutustumistoimintaan

kiinnostuneet naapurit Antti ja Maija ottavat lapsiin kontaktin huomioimalla heidän olevan uusia alueella. Lisäksi Sulon, Elsin ja heidän äitiensä vieraillessa naapurin lapsen Väinön ja tämän äidin luona Väinö kuvailee suhdettaan äitiinsä tehokaksiksi.

Kohta kanootti lipui rantaan. Kaksi melojaa hyppäsi hiekalle. -Te taidattekin olla uusia täällä. Mitäs olette puuhailleet tänään? -Me ollaan tutustuttu eri perheisiin, Sulo kertoi. -Sehän sattui sopivasti. Nyt pääsette tutustumaan meidänkin perheeseen! Minä olen Antti ja tässä on vaimoni Maija. Sulo katsoi kanoottia. Se kiitteli auringossa. -Saadaanko me joskus tulla teidän kanoottiin? -Totta kai, jos vaan laitatte pelastusliivit päälle, Maija sanoi. (Silvander-Rosti, 2021.)

Peli alkoi. Ensin johdossa oli Väinö, sitten Elsi ja sitten Sulo. Lopulta pelin voitti äiti E. -Hassua, yleensä minä tai äiti aina voitetaan, Väinö sanoi. -Se johtuu varmaan siitä, että yleensä me pelataan kahdestaan, Väinön äiti nauroi. -Niin, minä ja äiti ollaan tehokaksikko! Väinö kertoi ylpeänä. -Kuulostaa ihan supersankarilta, Sulo innostui. (Silvander-Rosti, 2021.)

KUVIO 7. Sulo ja Elsi vierailivat naapurin perheiden luona (Silvander-Rosti, 2021).

Erilaisuutta koettiin myös aikuisten välisissä suhteissa. Esimerkiksi William Papasin (2019) kirjassa *Kaikkein kaunein lapsi* metsän rumimmaksi linnuksi nimetään päähenkilö rouva Pöllö. Rouva Pöllön tehtäväksi muodostuu eväiden vieminen sekä omalle lapselleen että herra Riikinkukon lapselle: herra

Riikinkukko ohjeistaa rouva Pöllöä viemään eväät kaikkein kauneimmalle lapselle. Rouva Pöllö vertasi jokaista koulun lasta ja antoi eväät omalle lapselleen, koska ei löytänyt kauniimpaa lasta.

5.3 Yhteenveto tuloksista

Keskeisimmiksi erilaisuuden käsittelemisen teemoiksi nousivat ystävyys, normaalius ja arki, pelko ja mukautuminen sekä sivistäminen. Ystävyys näkyi paljolti siten, että erilaisuutta kokevat hahmot ystävystyivät nimenomaan erilaisuuden kokemuksen tuottaman samankaltaisuuden kokemuksen myötä. Normaalius ja arki näkyivät esimerkiksi kyseenalaistamattomina kuvauksina keskenään erilaisista perheistä. Pelko ja mukautuminen tulivat ilmi epätoivottujen seuraamusten, kuten kiusaamisen tai sukulaisten epämiellyttävien reaktioiden ennakoimisen kautta, mikä johti haluun olla erottumatta joukosta. Sivistäminen näkyi erilaisuuden käsittelemisenä oppikirjamaisesti, tietoisuumaisesti tai faabelinomaisesti. Erilaisuus oli ratkaistava asia esimerkiksi sellaisissa kirjoissa, joissa erilaisuutta käsiteltiin pelon teemalla. Erilaisuus ei taas ollut ratkaistava asia esimerkiksi opaskirjamaisissa kirjoissa.

Erilaisuutta suhteutettiin kahdella tavalla: lapsihahmojen vertaissuhteissa sekä aikuis- ja lapsihahmojen vuorovaikutussuhteissa. Lisäksi yhdessä kirjassa erilaisuus suhteutui myös aikuishahmojen vertaissuhteessa, mutta se esiintyi sekä lapsihahmojen vertaissuhteiden että aikuis- ja lapsihahmojen välisten vuorovaikutussuhteiden lomassa.

6 POHDINTA

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin, miten 2000-luvulla julkaistuissa lasten kuvakirjoissa käsitellään erilaisuutta ja kehen erilaisuus suhteutetaan. Kysymykseen erilaisuuden käsittelemisestä vastattiin temaattisella analyysillä ja erilaisuuden suhteisuuteen vastattiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Tässä luvussa käsittelen johtopäätöksiäni, tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä sekä esitän aiheita jatkotutkimukselle.

6.1 Johtopäätökset

Popperin kolmea maailmaa mukaillen näen lastenkirjallisuuden osaltaan lasten kohtaamisena maailmassa 3. Kuvakirjat ovat maailmassa 1 fyysisiä esineitä ja maailmassa 2 ne ovat lapsen tietoisuudessa. Maailmassa 3 Thorntonin (2022) mukaan on ihmisen kulttuuriset luomukset, jotka ovat syntyneet kahden ensimmäisen maailman myötä. Maailman 3 voi siis mielestäni nähdä jaetun tietoisuuden ja intersubjektiivisuuden tilana, jossa voidaan esimerkiksi juurikin lastenkirjallisuuden kautta kohdata lapsia. On oleellista tiedostaa lasten ja lapsuuden näkökulmasta se tapa, jolla lapsia kohdataan tässä maailmassa 3. Voitaisiin nähdä, että esimerkiksi lasten yhteisesti jakama tietoisuus jonkun lapsen erilaisuudesta kuuluisi maailmaan 3. Laine (2002) kertookin, että lapset muodostavat sosiaalisia rakenteita, joissa vertaisia hahmotetaan ja roolitetaan. Tämänkaltaista tietoisuutta oli mahdollisesti nähtävissä esimerkiksi kirjoissa *Poika ja hame* (Toivola, 2021), *Kaikkein kaunein lapsi* (Papas, 2019) ja *Myrsky & Valo* (Karsikas, 2023). Ensimmäisessä päähenkilön vertaiset toiseuttivat häntä, toisessa koko metsä tiedosti päähenkilön olevan erilainen suhteessa muihin ja viimeisessä päähenkilöt tiesivät olevansa erilaisia, mikä taas oli heitä yhdistävä tekijä.

Erilaisuutta kokevien lasten ollessa haavoittuvassa asemassa on erityisen tärkeää pohtia sitä tapaa, jolla näitä lapsia kohdataan ja käsitellään. Kuten Alanen

(2009) kertoo, on olemassa useita erilaisia lapsuuksia, joita jokaista konstruoidaan sosiaalisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti. Onkin todennäköisesti mahdotonta luoda universaalisti jokaiselle lapselle sopivaa erilaisuudesta kertovaa kuvakirjaa, eihän ole olemassa universaalia lastakaan. En kuitenkaan näe tämän olevan ongelma: erilaisuus nähdään modernissa yhteiskunnassa rikkautena ja erilaisten ihmisten kanssa toimimiseen kykeneminen sosiaalisesti lahjakkaan ihmisen piirteenä. Tämän vuoksi onkin mielestäni lapsen näkökulmasta arvokasta, että on olemassa erilaisuudesta monipuolisesti eri teemoilla kertovia kuvakirjoja.

Erilaisuus on siis jokaisen subjektin piirre, mutta erilaisuuden tyypit ja muodot näkyvät eri tavoilla. Tämä oli nähtävissä myös tämän tutkimuksen aineiston kuvakirjoissa. Erilaisuutta käsiteltiin kuvakirjoissa neljällä eri teemalla, joissa esimerkiksi ystävydessä tuli ilmi toiseuden rinnalla ”meidän” erilaisuutemme. Tällainen kirja oli esimerkiksi *Puolikas* (Savtchenko, 2022). Tällöin toiseuteen Löytyn (2005) mukaan kuuluva dikotominen näkökulma ei ollut keskiössä kuvakirjossa. Kuvakirjoissa ei siis ollut nähtävillä vahvaa vastakkainasettelua. Aineiston kuvakirjat ovat kaikki 2000-luvun tuotteita, ja ne ovat näin rakentuneet ajassaan. Lähtökohtaisesti niitä ei siis olisi luotu Jenksin (2005) kuvaileman hellenistisen ajan lapsuuden ihanteen mukaan, vaan todennäköisemmin nykyajan ihannetta mukaillen. On kuitenkin todettava, että kuten lapsetkin ovat subjekteja, niin ovat lastenkirjailijatkin: heidän subjektiiviset ihanteensa ovat voineet vaikuttaa lapsuuden ja erilaisuuden kuvauksiin sosiaalisten, historiallisten ja kulttuurisen ihanteiden ohella.

Osassa kuvakirjoista erilaisuus ei ollut lähtökohtaisestikaan problematisoitu asia, kuten normaaliuden ja arkisuuden teemassa ja osaltaan sivistämisenkin teemassa. Esimerkiksi *Mennään jo kotiin* (Katajavuori, 2007) ja *Sulon ja Elsin uudet naapurit* (2022) käsittelevät erilaisuutta normaalina arkeen kuuluvana ilmiönä. Erilaisuus ei näissä kirjoissa ole siis ratkaistava asia. Silvander-Rostin (2022) kirjassa *Sulon ja Elsin uudet naapurit* ei puhuta erilaisuudesta tai toiseudesta niillä nimillä, mutta hahmot näyttävät fyysisesti erilaisilta keskenään ja he toimivat eri tavalla kuin mihin Sulo ja Elsi ovat tottuneet. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kun he kyseenalaistavat naapuriensa toiminnan syitä. Kyseenalaistaminen ei kuitenkaan pohjaudu negatiivisiin ennakkoluuloihin tai toiseuttamiseen, vaan aitoon mielenkiintoon. Uskoisinkin, että lasten lukiessa

kirjoja, joissa erilaisuuteen sekä yhteiskunnallisena ilmiönä ja konseptina että yksilöiden piirteinä suhtaudutaan aidolla mielenkiinnolla ja avoimuudella lapsilla on mahdollisuus nähdä sekä itsensä että muut osana ”meitä”. Laine (2002) kertoo, että sellaiset lapset, joilla on ystäviä, ovat sosiaalisempia ja itseensä luottavampia kuin lapset, joilla ei ole ystäviä. Lasten toimiessa yhdessä heidän välilleen muodostuu me-henki.

Yhdessäkään aineiston kuvakirjassa erilaisuutta ei kuvattu negatiivisena tai ratkaistavana asiana siten, että sitä ei olisi ratkaistu positiivisesti. Esimerkiksi *Puolikkaassa* (Savtchenko, 2022), *Poika ja hameessa* (Toivola, 2021) ja *Liian pienessä norsussa* (Brigatti, 2017) erilaisuus tuotti aluksi negatiivisia tunteita, mutta lopuksi ratkaisuna oli esimerkiksi ystävyysmuodostaminen erilaisuudesta koetun samankaltaisuuden myötä tai itsensä hyväksyminen pelosta huolimatta.

Aerila ja Kauppinen (2021) kertovat, että kirjallisuus voi kannustaa lapsia puhumaan tunteistaan. Erityisesti aikuisen kanssa lukeminen ja aiheen käsittely voi tukea tunteiden käsittelyä. Väittäisinkin, että erilaisuutta ja toiseutta kokeva lapsi voi kokea samastumisen tunnetta lukiessaan kirjoja, joissa erilaisena kuvattu lapsi nähdään ”meihin” kuuluvana. Lehtonen ja Löytty (2003) kertovatkin, että oleellista erilaisuuden käsittelyssä on se, kenen katsotaan kuuluvan joukkoon. Laineen (2002) mukaan sosiaalinen verkosto on ihmisen tarpeiden mukaan jatkuvasti muuttuva prosessi, jossa ihminen on sekä vaikuttamassa että vaikuttamisen kohteena. Voisi siis sanoa, että kun toiseutta kokeva lapsi lukee erilaisuutta neutraalina tai positiivisena asiana käsitteleviä kirjoja, hän voi huomata, että sen hetken negatiiviset kokemukset ovat ajallisesti ja tilanteisesti muutettavissa.

Lehtonen ja Löytty (2003) kertovat, että erilaisuus ei ole ”erilaisen” valmis ominaisuus, vaan se tuotetaan silloin, kun ”erilainen” kohdataan. Erilaisuus ja toiseus ovat perustavanlaatuisesti suhteellisia käsitteitä. Niitä koetaan siis aina suhteessa johonkin muuhun. Kuvakirjoissa erilaisuutta koettiin useimmiten lasten vertaissuhteissa. Erilaisuuden kokemukset rakentuivat, muotoutuivat ja muuttuivat hahmojen ollessa vuorovaikutussuhteissa toistensa kanssa. Kokemukset ja niiden rakentumisen muodot olivat monipuolisia ja jokaisen hahmon erilaisuuden matka oli omanlaisensa. Myös aikuis- ja lapsihahmojen vuorovaikutussuhteet muodostuivat kuvakirjojen tarinoiden mukaisesti ajallisesti

ja vuorovaikutuksellisesti. Erilaisuuden rakentuminen voidaan tulosten valossa nähdä siis sosiokulttuurisesti ja historiallisesti muodostuvana tilanteisena ja vuorovaikutuksellisenä prosessina.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tämä tutkimus on noudattanut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) laatimaa hyvää tieteellistä käytäntöä, jonka peruseriaatteisiin kuuluu luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Vuori (n.d.) kertoo, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijan on reflektoitava eettisiä valintojaan raportissaan. Tässä tutkimuksessa ei ole tutkittu yksittäisiä ihmisiä, eikä siinä siis ole käsitelty henkilötietoja. Tekijänoikeuslain (2:22 §, 25 §) mukaan julkaistusta teoksesta on lupa ”ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa” sekä julkistetuista taideteoksista on lupa käyttää kuvia tieteellisissä esityksissä. Kuvien käyttöön on pyydetty kirjojen kuvittajilta lupa. Mikäli en esimerkiksi saanut vastausta lupapyyntöön, en ole käyttänyt kyseisten kuvakirjojen kuvia tutkielmassa. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää erilaisuuden käsittelytapoja, ja olen ottanut kirjoista lainauksia ainoastaan tähän tavoitteeseen suhteutettuna.

Vilka (2021) muistuttaa, että tutkimuksen yleistäminen tehdään aina tulkinnasta, ei tutkimusaineistosta. Tulkinta rakentuu tutkijan, tutkimusaineiston ja teorian välisestä vuoropuhelusta. Tutkielmassani olen ollut jatkuvassa vuoropuhelussa sekä tutkimusaineiston että teorian kanssa. Olen siis pyrkinyt tarkastelemaan kuvakirjoja ja niistä nostamiani havaintoja yleisemmällä tasolla esittelemäni teorian johdolla. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan yhdeksi hyvän tutkimuksen kriteeriksi voidaan määrittää sisäinen johdonmukaisuus. Tämä näkyy argumentaatiossa eli esimerkiksi lähteiden laadussa ja käyttötavassa. Tutkielmassani olen käyttänyt APA7-viittaustyyliä ja vertaisarvioituja sekä tieteellisiä lähteitä, joiden avulla olen selittänyt ja perustellut tutkielmani osia.

Luotettavuuden näkökulmasta olen tutkielmassani pyrkinyt perustelemaan tekemiäni valintojani suhteessa teoriaan, aineistoon ja analyysiin sekä hyvään tieteelliseen käytäntöön. Tuomi ja Sarajärvi (2018) listaavat toiseksi hyvän tutkimuksen kriteeriksi eettisen kestävyuden, joka liittyy tiukasti tutkimuksen

luotettavuuteen. Esimerkiksi tutkimusaiheen valinta ja niin myös tutkimuskysymyksen muotoilu on eettinen kysymys. Molemmat tutkimuskysymykseni liittyvät omiin havaintoihini. Temaattisen analyysin luonteeseen kuuluukin Braunin ja Clarken (2006) mukaan tutkijan aktiivinen rooli. Toinen tutkija voisi havaita aineistosta eri teemoja kuin minä. Olen kuitenkin pyrkinyt perustelemaan teemani sitaateilla ja esimerkkikuvilla, ja koen teemojen liittyvän asettamaani teoreettiseen viitekehykseen.

6.3 *Jatkotutkimus*

Tämä tutkimus on rakentunut sosiokonstruktivistisesti. Sitä on ohjannut Popperin kolmen maailman teoria ja johdannossa esittämäni Holman (2011) näkemys filosofian tärkeydestä kasvatustieteelle. En väitä sosiokonstruktivismin olevan ainoa tai oikea tapa käsitellä tutkimukseni aiheita. Sosiokonstruktivismi on näkynyt tässä tutkimuksessa tulkintana siitä, että erilaisuus ja lapsuus rakentuvat sosiaalisesti. Olisikin siis mielenkiintoista nähdä sosiokonstruktivismista täysin eroava näkökulma erilaisuuden käsittelemisestä lasten kuvakirjoissa. Tällainen näkemys voisi olla vaikkapa essentialismi, jossa asioilla nähdään olevan sisäänrakennettu olemus, eli essentia. Alaluvussa 2.1 käsittelin lasten ja aikuisten välisiä eroja kyseenalaistaen niitä määrittelevät essentiat. Mielenkiintoista olisi myös nähdä tutkimusta, jossa kasvatustieteologia ei olisi taustavaikuttajana, vaan esimerkiksi kognitiivinen oppimiskäsitys ohjaisi tutkimusta.

Erilaisuus, toiseus ja lapsuus ovat laajoja käsitteitä, joihin vaikuttaa moni asia. Lasten kuvakirjat ovat yksi aineistomuoto niiden tutkimiseen, mutta olisi kiinnostavaa nähdä, miten erilaisuutta käsitellään esimerkiksi lasten kirjoissa, joissa on pidempiä tekstiosuuksia. Tällöin koen, että esimerkiksi syvällisempi diskurssianalyysi olisi paikallaan. Olisi myös tarpeellista, että tutkittaisiin tarkemmin, kenen näkökulmasta erilaisuutta rakennetaan ja kuka pääsee ääneen. Voitaisiin tutkia esimerkiksi, miten kirjailijan omat mahdolliset kokemukset erilaisuudesta ovat vaikuttaneet kirjojen teemoihin. Lisäksi voitaisiin tehdä ajallista vertailua siitä, miten erilaisuutta käsiteltiin ennen 2000-lukua suhteessa nykyaikaan. Erilaisuus on käsitteenä dynaaminen ja monitulkintainen, minkä vuoksi sitä tulisi tutkia lisää.

LÄHTEET

- Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. (2021). *Kirjasta kaveri – Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen*. PS-Kustannus.
- Alanen, L. (2009). Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta* (s. 9–30). Vastapaino.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V. & Clarke, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297–298.
<https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1262613>
- Castillo, K., Ylitapio-Mäntylä, O., Mikkonen, J. & Kuorilehto, M. (2021). Tilaa toisen kohtaamiselle vai tilaa toiseuttaa? Katsomuskasvatuksen merkityskerrokset varhaiskasvatussuunnitelmissa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(3), 93–120.
- Holma, K. (2011). Realismi-konstruktivismikiista ja sen kasvatuksellinen merkitys. Teoksessa K. Holma & K. Mälkki (toim.), *Tutkimusmatkalla – metodologia, teoria ja filosofia kasvatustutkimuksessa* (s. 121–135). Gaudeamus.
- Jenks, C. (2005). *Childhood*. (2. painos). Taylor & Francis.
<https://doi.org/10.4324/9780203023488>
- Junttila, N., Kaarakainen, M.-T., Neitola, M., Salminen, T., Talo, J. & Votkin, H. (2002). Lasten minäkäsitys ja käyttäytymispiirteet. Teoksessa K. Laine & M. Neitola (toim.), *Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä* (s. 51–94). Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Karasma, K. & Suvilehto, P. (2014). Lasten kirjallisuus – katselu- ja kuvakirjat. Teoksessa K. Karasma & P. Suvilehto (toim.), *Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita – lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma* (s. 17–47.) Avain.

- Laine, K. (2002). Vertaisryhmä ja syrjäytyminen. Teoksessa K. Laine & M. Neitola (toim.), *Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä* (s. 13–37). Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Lehtonen, M. & Löytty, O. (2003). Miksi Erilaisuus? Teoksessa M. Lehtonen & O. Löytty (toim.). *Erilaisuus*. Vastapaino.
- Löytty, O. (2005). Johdanto: Toiseuttamista ja tilakurittomuutta. Teoksessa O. Löytty (toim.) *Rajanylityksiä – tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Gaudeamus.
- Löytty, O. (2012). *Toiseus. Kulttuuria kaikille*. Haettu 17.11.2023 osoitteesta https://www.kulttuuriakaikille.fi/moninaisuus_puheenvuorot_toiseus?file=%7BBREQUEST_FILENAME%7D
- Merriam-Webster. (n.d.b). Other. Merriam-Webster. Haettu 17.11.2023 osoitteesta <https://www.merriam-webster.com/dictionary/other#dictionary-entry-2>
- Merriam-Webster. (n.d.a). Difference. Merriam-Webster. Haettu 19.3.2023 osoitteesta <https://www.merriam-webster.com/dictionary/difference>
- Mustola, M. (2014a). "Pertti hyppäsi kerrostalon katolta". Teoksessa M. Mustola (toim.), *Lastenkirja. Nyt* (s. 171–192). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mustola, M. (2014b). Lastenkirjallisuus käsitteenä ja lajina. Teoksessa M. Mustola (toim.), *Lastenkirja. Nyt* (s. 7–24). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Popper, K. (7.4.1978). *Three Worlds* [luento]. The Tanner Lecture on Human Values, The University of Michigan. <https://tannerlectures.utah.edu/resources/documents/a-to-z/p/popper80.pdf>
- Rousseau, J.-J. (2019). *Émile*. Haettu 12.12.2023 osoitteesta <https://www.gutenberg.org/cache/epub/5427/pg5427-images.html>
- Siljander, P. (2014). *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen: peruskäsitteet ja pääsuuntauokset*. Vastapaino.
- Tekijänoikeuslaki. 1961/404. Haettu 6.3.2024 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>
- Thornton, S. (2022). *Karl Popper*. Haettu 25.1.2024 osoitteesta <https://plato.stanford.edu/entries/popper/>

- Townsend, J. R. (1983/1965). *Written for Children. An Outline of English-language Children's Literature*. (2. painos). Penguin Books Ltd.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. (uudistettu laitos). Tammi.
- Vilkka, H. (2021). *Tutki ja kehitä*. 5., päivitetty painos. PS-kustannus.
- Voipio, M. & Laakso, M. (2017). Lasten- ja nuortenkirjallisuutta tutkimassa. *Avain*, 3, 3–5. <https://journal.fi/avain/article/view/66376/26814>
- Vuori, J. (n.d.) Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 6.3.2024 osoitteesta [https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimuseiikka/tutkimuseiikka-ihmistieteissa/](https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimuseiikka-ihmistieteissa/)
- Värrä, V.-M. (2004). *Hyvä kasvatust – kasvatust hyvään. Dialogisen kasvatustun filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*. 5. painos. [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Tampereen yliopiston julkaisuarkisto Trepo. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101122/varri_hyva_kasvatust_hyvaan.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tutkimusaineistokirjallisuus

- Brigatti, E. (2017). *Liian pieni norsu*. Kulttuurikioski osk.
- Karsikas, I. (2023). *Myrsky & Valo*. Kustantamo S&S.
- Katajavuori, R. (2007). *Mennään jo kotiin*. Tammi.
- Koste, H. (2018). *Siiri Siimahäntä & Afrikan serkku*. Mini Kustannus.
- Papas, W. (2019): *Kaikkein kaunein lapsi*. Mäkelä Kustannus.
- Salmi, V. (2017). *Päiväkoti Heippakamu – Pablo ja heiluvat hampaat*. Otava.
- Savtchenko, J. (2022). *Puolikas*. Karisto.
- Silvander-Rosti, S. (2022). *Sulon ja Elsin uudet naapurit*. Otava.
- Tamminen, P. (2019). *Kun kohtaat avaruusolennon – viisi tärkeää ohjetta*. Karisto.
- Toivola, J. (2021). *Poika ja hame*. Otava.
- Toivola, J. (2022). *Poika ja perhostunne*. Otava.